

עיונים על העמוד מאת
הרה"ג ר' אהרן יואל סורשר שליט"א

דף ל"ב ע"ב

בשיטת הרמב"ם דאף באוכל במזיד צריך לשלם חולין

אמר אביי רבי אליעזר בן יעקב ורבי עקיבא ורבי יוחנן בן נורי כולו סבירא ליה חמץ בפסח אסור בהנאה וכו' עיין כל הסוגיא, ונמצא מסקנת הגמ' דבאכל בשוגג למ"ד לפי מדה משלם אף אם אינו שוה כלום מ"מ משלם דמי תרומה דצריך לשם לפי מדה, ולמ"ד לפי דמים משלם פטור דאין לו דמים, ובמזיד לכו"ע פטור דאין דין תשלומי תרומה במזיד רק משום גזלה וכשהוא אסור בהנאה א"א לחייבו משום גזלה.

והנה הרמב"ם הלכות תרומות פרק י' הלכה י"ח כתב כל האוכל תרומה בין בשוגג בין במזיד אינו משלם אלא מן החולין המתוקנים שהוציאו מהן תרומות ומעשרות וכו' עכ"ל, וזהו חידוש גדול דאף מזיד צריך לשלם דבר הראוי להיות קדש. ורש"י כאן בסוגיין דף ל"א ע"ב ד"ה ובדמי עצים וכן דף ל"ב ע"א ד"ה אימא סיפא במזיד פטור מן התשלומים מבואר דבמזיד משלם מעות, וכן כתב התוס' מס' יבמות דף צ' ע"א ד"ה בשוגג תשלומיו תשלומין וכן דייק המשנה למלך על הרמב"ם שם מהר"ש מס' תרומות פרק ו' משנה א' ופי' הרא"ש והרע"ב שם. והרמב"ם לעיל כתב בהלכה א' דאכל בשוגג משלם קרן וחומש בהלכה ה' כתב דאכל במזיד משלם קרן ולא חומש, ובהלכה ט"ו כתב דכל המשלם קרן וחומש הרי התשלומין כתרומה לכל דבר וכו' ואם רצה הכהן למחול אינו מוחל, וכל המשלם את הקרן בלבד הרי התשלומין חולין ואם רצה הכהן למחול מוחל עכ"ל, ומבואר דבמזיד שאינו משלם אלא קרן לא נעשה התשלומים תרומה ואם רצה הכהן למחול מוחל, ואם כן צ"ב למה יש דין שצריך להיות חולין מתוקנים, וכבר נתקשה בזה המשנה למלך שם. והגר"ח"ק בספר דרך אמונה רצה לפרש דברי הרמב"ם שאין צריך לשלם חולין ולא בא אלא לאפוקי שא"א לשלם טבל או תרומה, אבל זהו דלא כגדולי המפרשים.

ובחידושי מרן רי"ז הלוי דף פ' מדפי הספר כתב דאם נפרש שהדין ראוי להיות קדש הוא מצד החלות שחל על התשלומין א"כ במזיד שלא חל שום דבר על התשלומין א"א לומר שיש איזה דין בזה, אבל דעת הרמב"ם דהדין ראוי להיות קדש הוא דין בהתשלומין, וכמו הדין מינו לר' עקיבא שפסק כן הרמב"ם דאף אינו מינו הוא ראוי אבל מ"מ צריך לשלם מינו שאכל דזה דין בהתשלומין, וכן מה שחילק הירושלמי דאם אכל חלה יכול לשלם אף תבואה שלא הביאו שליש ואם אכל ביכורים יכול לשלם אף מחובר לקרקע משום דחלה חל על תבואה שלא הביאה שליש ובכורים חל על מחובר לקרקע, אף דהוא אותו דין של ראוי להיות קדש, וש"מ דאין זה דין על חלות התרומה שחל על התשלומין אלא דין על התשלומין עצמן. והגר"ז הביא מקור להרמב"ם דיש דין תשלומים אף במזיד מהא דאיבעיא בירושלמי אם אף במזיד חייב בפחות משהו פרוטה, דאם הוא משום גזלה ודאי דאינו חייב בפחות משהו פרוטה. ועיין גם באור שמח על הרמב"ם שם שהביא מקור להרמב"ם מגמ' מס' יבמות דף צ' לפי פי' הריב"ן שהובא בתוס' שם ואכמ"ל.

והרע"א (דרוש וחידוש מערכה ה' אות כ"ב) הק' דהנה הרש"י ביאר החילוק בין שוגג למזיד דבשוגג אמרינן לפי מדה משלם ובמזיד לא אמרינן כן דכיון דבשוגג צריך לשלם דוקא פירות א"כ מקפיד התורה על המדה שאכל, משא"כ מזיד דאין זה אלא תשלומי גזלה ויכול לשלם בכל דבר א"כ מחוייב רק הדמים, ולפי הרמב"ם דגם מזיד צריך לשלם דוקא פירות א"כ גם במזיד הו"ל לומר לפי מדה משלם, עיין שם שתי' דרך פלפול. והקהלות יעקב סי' כ"ז אות ב' תי' דעכ"פ חלוק שוגג ממזיד דשוגג אין הכהן יכול למחול ומזיד יכול למחול, וכן בשוגג אף בתרומת עצמו צריך לשלם ובמזיד לא, ובהכרח דבמזיד אינו חייב א"כ עכ"פ יש תביעת ממון, ולכן כל שאסור בהנאה ואין לו דמים א"כ אין לו שום תביעת ממון ולכן אין צריך לשלם גבי מזיד.

בענין אם יוצא ידי נתינה באיסורי הנאה

תוד"ה ואין נתינה בפחות משהו פרוטה. ורבנן נמי לא פליגי אלא משום דכתיב אכילה, וא"ת והא קי"ל חטה אחת פוטרת את הכרי אע"ג דכתיב ביה נתינה דכתיב תתן לו, ובהזהב אמר קונין בכלי אע"פ שאין בה שוה פרוטה אע"ג דכתב ונתן לרעהו, וגבי גט נמי אמרינן כתבו על איסורי הנאה כשר אע"ג דכתיב ונתן בידה, וי"ל דהכא ודאי בענין שוה פרוטה דנתינה קיימא אתשלומין והי כמו השבת גזילה שאין בפחות משהו פרוטה ולהכי משום דכתיב ונתן משמע שפיר נתינה חשובה, אבל שאר מילי אע"ג דכתיב בהן נתינה לא בעינן שוה פרוטה עכ"ל. והק' הקו"ש מאי קאמר התוס' דהכא הוי תשלומין הא תשלומי תרומה אינו משום השבת גזלה אלא משום כפרה. ולכא' כוונתו דאף אם התרומה שלו אם הוא זר חייב לשלם לעצמו קרן וחומש ומוכח דאין בזה השבת גזלה אלא דין כפרה, ויש ליישב דהיסוד הוא שצריך להשלים התרומה שחסר, וגם אם התרומה שייך לא' צריך לשלם דוקא לו, ולא מהני לשלם לו דמים וגם להפריש תרומה לעצמו וכדומה, וחזינן דזהו הכפרה להשלים התרומה עם חומש למקום שגזלה. ולעיל כתבנו סברא מהחזון איש דסברת הגמ' לא גרע מגלן הוא דלא מסתבר דהתורה לא חייב תשלומי תרומה עכ"פ כמו

עיונים על העמוד מאת
הרה"ג ר' אהרן יואל סורשער שליט"א

גזלן לשלם השויות שהיה בשעת הגזלה, וגם כתבנו סברא מהקהלות יעקב דאף אם לא קבל הנגזל כל השויות מ"מ נפטר הגזלן במה שקיים הדין של תשלומי תרומה, וכל זה מבואר דאף תשלומי תרומה ביסודו הוא דין כפרה מ"מ מה שחייב התורה הוא להשיב התרומה החסרה למקום שהיה.

עוד הק' הקובץ שיעורים דכשהתורה קאמר נתינה ולא קאי התשלומין ולא בעינן שוה פרוטה מאי שנא גבי גט מהני אף באיסורי הנאה ובתרומה לא מהני באיסורי הנאה (ולכא' כוונתו להקשות מתוס' ע"א ד"ה דבר הראוי להיות קדש דילפינן מונתן דכל איסורי הנאה אף אם יש לו שעת הכושר לא חל עליו תרומה משום דכתיב תתן) ות' הקו"ש דצ"ל דבתרומה בעינן הקנאה ואיסורי הנאה א"א להקנות אבל בגט לא בעינן הקנאה. והנה המהרש"א והמהר"ם שיף במס' בבא מציעא דף מ"ז על התוס' שם הק' מאי שנא גט דמהני איסורי הנאה מחליפין דלא מהני איסורי הנאה והם תירצו דאינו דומה לנעל וכן ת' הסמ"ע סי' קצ"ה ס"ק א', ות' זה ודאי לא מספיק לתרץ תרומה דמשמע דאיסורי הנאה לא הוי חסרון בנתינה רק בחליפין בעינן דומיא דנעל, ועיין עוד בדבר אברהם ח"ב סי' כ' אות ד' דביאסורי הנאה חסר חשיבות של כלי. אבל האבני מילואים סי' קל"ט ס"ק י"ג ת' דגט לא בעי הקנאה דיכול ליתן בע"כ ונתינה בעלמא מהני באיסורי הנאה משא"כ חליפין דבעי הקנאה, ולכן חידש דשטרי מכר ומתנה לא מהני על איסורי הנאה, ות' זה הוא ממש כעין ת' הקובץ שיעורים ומיישב גם הקושיא מתרומה.

שיטות הראשונים למה לא אמרינן הפטור של ר' נחוניא בן הקנה באוכל בשוגג

(דף ל"ב ע"א) אלא אי אמרת לפי דמים משלם חמץ בפסח בר דמים הוא, אין הא מני רבי יוסי הגלילי דאמר חמץ בפסח מותר בהנאה, אי הכי אימא סיפא במזיד פטור מן התשלומים ומדמי עצים ואי ר' יוסי הגלילי אמאי פטור מן התשלומים ודמי עצים, סבר לה כר' נחוניא בן הקנה דתניא ר' נחוניא בן הקנה היה עושה את יום הכפורים כשבת לתשלומין וכו' ע"כ, דהיינו בסיפא פטור משום שחייב כרת. והא דאינו פטור ברישא משום החיוב כרת נחלקו הראשונים, רש"י פי' דלא פטור ר' נחוניא בן הקנה אלא במזיד דאף דבחיובי מיתות ב"ד אמרינן דחייבי מיתות שוגגין פטורים מן התשלומים זהו רק חייבי מיתות ב"ד אבל כרת או מיתה בידי שמים אינו פטור מן התשלומים אלא כשחייב מיתה בפועל דהיינו מזיד, וכן מבואר מרש"י לעיל דף כ"ט ע"א ד"ה את יום הכפורים בשבת דהביא הקושיא דמעילה כיון דהוא בשוגג למה יש פטור של ר' נחוניא בן הקנה, ות' דהוי שוגג על ההקדש אבל מזיד על החמץ, ולא ת' כתי' תוס' דאף בשוגג יש פטור של ר' נחוניא בן הקנה, ומבואר דלא ס"ל כן אלא הפטור של ר' נחוניא בן הקנה הוא רק במזיד כשחייב מיתה בפועל, וכן כתב שם הפני יהושע, וציין להמלחמות מס' כתובות דף ל"ה ע"ב דס"ל כן וכן ס"ל שם ההשגות הראב"ד והביא סוגיא זו למקור לדבריו. ותוס' לעיל דף כ"ט ד"ה רבי נחוניא בן הקנה סבר דאף בשוגג פטור, וכן דעת הבעל המאור לעיל.

ורש"י הק' דאי מתני' ר' נחוניא בן הקנה למה תנן גבי תרומה הו"ל להמשנה לומר דהאוכל חמץ בפסח בשוגג חייב כר' יוסי הגלילי ובמזיד פטור כר' נחוניא בן הקנה, ות' רש"י דמזיד מיירי דהזיד בתרומה אפי' שגג בחמץ וקמ"ל דאף מיתה בידי שמים פטור ולא רק כרת, והא דלא קתני רק גבי תרומה ולא גבי חמץ דהיינו האוכל תרומה בשוגג חייב במזיד פטור דרוצה לאשמועין דחמץ בפסח מותר בהנאה ובר דמים הוא. ויש להעיר דבמס' כתובות דף ל' פליגי אביי ורבא אם ר' נחוניא בן הקנה דלאביי אף מיתה בידי שמים פטור ולרבא רק כרת, וקאמר הגמ' שם בעמוד ב' דזר שאכל תרומה איכא בינייהו דאביי פטור ולרבא חייב, ונמצא דהגמ' שלנו הוא דלא כרבא, וכתב הרע"א לעיל דף כ"ט במערכה ה' אות כ"ג דאה"נ לרש"י התי' של הגמ' הוא אליבא דאביי ולרבא באמת מוכח דלפי מדה משלם.

והתוס' לעיל דף כ"ט דסובר דאף חייבי כרת שוגגין פטורין מן התשלומין מפרש החילוק בין שוגג למזיד דבשוגג כיון שהוא לכפרה לא שייך קם ליה בדברא מיניה משא"כ מזיד שאינה לכפרה אלא תשלומים בעלמא, וכן כתב התוס' מס' כתובות דף ל' ע"ב ד"ה זר שאכל תרומה ומס' יבמות דף צ' ע"א ד"ה אכל תרומה טמאה. ואע"ג דלעיל דף כ"ט פטרינן ממעילה משום ר' נחוניא בן הקנה חילק התוס' דתשלומי תרומה הוא משום כפרה ותשלומי מעילה הוא משום ממון. והר"ש מס' תרומות פרק ז' משנה א' סבר דדוחק לחלק כן, וגם הביא ראי' מן הירושלמי דאף תשלומי תרומה הוי כמו ממון, והוא סבר דהא דלא אמרינן קלב"מ בשוגג הוא משום דכיון התורה חייבה תשלומי תרומה אע"ג דזר שאוכל תרומה הוא במיתה ש"מ דישי גלוי קרא דלא אמרינן קלב"מ גבי תשלומי תרומה, וגבי הקדש ליכא גלוי קרא אם ס"ל דהזיד במעילה באזרה ודלא כרבי דהזיד במעילה במיתה ולכן קאמר הגמ' לעיל דלא מעל לר' נחוניא בן הקנה. והתוס' מס' כתובות דף ל' ע"ב הק' על זה דלרבא דרק כרת פטור אין לנו גלוי שלא לומר קלב"מ

עיונים על העמוד מאת
הרה"ג ר' אהרן יואל סורשר שליט"א

גבי תשלומי תרומה ולכן אם הוא חמץ למה חייב, והר"ש כתב דאה"נ דהגמ' הוא אליבא דאביי ולרבא צריך לומר לפי מדה משלם.

והבעל המאור לעיל דף כ"ט כתב ג"כ כעין דברי הר"ש דהא דלא אמרינן קלב"מ גבי תשלומי תרומה הוא בשוגג הוא משום דגלי קרא כאן דשגגת מיתה נתנה לכפרה ולכן אף שגגת כרת של חמץ, והרמב"ן במלחמות מס' כתובות דף ל"ה ע"ב הק' עליו דהתייבח לאביי אבל לרבא דרק כרת אמרינן קלב"מ ליכא גלוי, ולכן פי' הסוגיא כרש"י וסבר דלא אמרינן חייבי מיתות שוגגין גבי כרת. והרע"א לעיל דף כ"ט במערכה ה' אות כ"ג הק' על הרמב"ן דאי ס"ל דא"א לאוקים הסוגיא דלא כרבא יחזור קושיית רש"י דלמה נקט המשנה תרומה ולא תנן פשוט האכול חמץ בפסח בשוגג חייב (דלא אמרינן חייבי מיתות שוגגין גבי כרת) ובמזיד פטור משום ר' נחוניא בן הקנה, דליכא לתרץ כרש"י דמיירי במזיד גבי תרומה דזהו דלא כרבא. ותי' דיכול לומר דסיפא הוא בהזיד בחמץ ושגג בתרומה ואעפ"כ פטור משום קלב"מ, ויש חידוש דלא אמרינן תשלומי תרומה הוי כפרה וליכא בזה קלב"מ. ועוד תי' תי' אחר עיין שם.

עיונים על העמוד מאת
הרה"ג ר' אהרן יואל סורשר שליט"א

דף ל"ג ע"א

הזיד במעילה רבי אומר במיתה וחכמים אומרים באזהרה

הזיד במעילה רבי אומר במיתה וחכמים אומרים באזהרה, מאי טעמא דרבי אמר רבי אבהו גמר חטא חטא מתרומה וכו' ופי' רש"י הזיד בהנאת קדש ששגגתה מעילה, רבי אומר במיתה כדמפרש גמר חטא חטא מתרומה כתיב הכא וחטאה בשגגה וכתוב בתרומה לא ישאו עליו חטא ומתו בו וגו', וחכמים אומרים באזהרה רבנן אית להו גזירה שוה דרבי וכו' ואזהרה נמי מתרומה גמרי מה אכילת תרומה הזהיר דכתיב לא יאכל קדש אף הנאת הקדש דמעילה הזהיר, ומיהו מיתה לא גמרינן מינה כדמפרשי רבנן טעמיהו בסנהדרין דמיעט רחמנא בתרומה ומתו בו ולא במעילה וכן עיקר עכ"ל. ובאמת שיש כמה שיטות בראשונים איפא הוא האזהרה להזיד במעילה, רש"י אזיל לשיטתו במס' מכות דף י"ג על המשנה ואלו הן לוקין דאיתא שם הקדש שלא נפדה, ורש"י שם כתב וז"ל אזהרה אינה מפורשת כ"כ, ונראה בעיני דמהכא אתא, דתניא הזיד במעילה רבי אומר במיתה וחכמים אומרים באזהרה, ואמרינן מ"ט דרבי גמר חטא חטא מתרומה ורבנן מיעט רחמנא ומתו בו ולא במעילה, ממייתה הוא דמיעטיה וגזרה שוה כדקיימא קיימא וכו' עכ"ל. והרמב"ם הל' מעילה פ"א הל' ג' כתב וז"ל כל המועל בזדון לוקה וכו' ואזהרה של מועל מזה שנאמר לא תוכל לאכול בשערך וגו' ונדרך מפי השמועה למדו שזו אזהרה לאוכל מבשר עולה הואיל וכולה לשם (וזה איתא במס' מכות דף י"ז) וה"ה לשאר כל קדש שהוא להשם לבדו וכו' עכ"ל (וזה חידוש הרמב"ם לדמות כל קדשים לעולה, והריטב"א מס' מכות דף ט"ז ע"ב חולק על הרמב"ם וסבר דזה קאי רק על עולה. והראב"ד בהשגות שם פי' משום דכתיב היא בתרומת הקדשים לא תאכל וכוונתו דילפינן מזה איסור לאכול מחזה ושוק, ואולי רש"י והרמב"ם לא פי' כן משום שזה קאי רק על קדשים הנאכלים לכהנים. והתוס' מס' שבועות דף כ"ד ע"ב הביא דילפינן מזר לא יאכל כי קדש הם, והריטב"א הק' דגם זה לא קאי אלא על קדשי מזבח עיי"ש.

ובתוס' ד"ה ומינה מבואר דליכא מיתה אלא באכילת הקדש ולא בנהנה מן ההקדש דכיון דילפינן מתרומה אין כאן מיתה אלא באכילה וכמו בתרומה, אבל מרש"י מבואר להדיא דיש מיתה אף בהנהגה, כן נתבאר מרש"י ד"ה הזיד דכתב הזיד בהנאת הקדש ששגגתה מעילה, וכן רבי אומר במיתה כתב גמר חטא חטא הנאת קדש מאכילת תרומה, וביאר הקובץ שיעורים ע"פ תוס' מס' חולין דף קל"ו ע"א דהגמ' שם ס"ד דיש חיוב מיתה וחומש על ראשית הגז כמו תרומה והגמ' מיעט ראשית הגז ממיתה וחומש, והק' התוס' הא בתרומה המיתה והחומש הוא על האכילה וזה לא שייך בראשית הגז, ותי' התוס' דהנאת ראשית הגז היא אכילתה, וביאר הקובץ שיעורים דכל דלא שייך אכילה א"כ ההנהגה הוא האכילה, וזה שייך גם בהקדש. והנה הרמב"ם שלמד אזהרת מעילה מלא תוכל לאכול בשערך כתב דאם נהנה בו שוה פרוטה לוקה, והמשנה למלך הק' מנ"ל מלקות בהנהגה, ולפי דברי הקובץ שיעורים יש ליישב קושייתו. והמעין החכמה (להגאון רב נח חיים צבי מברלין מחבר ספר עצי אלמוגים) פי' דלא תוכל לאכול בשערך קים ליה לחז"ל שזה אזהרה על הדין מעילה, וכמו כן נוכל לפרש רש"י דחטא חטא מתרומה הוא חיוב מיתה על הדין מעילה וזה כולל הנאה.

בדין מתעסק ואינו מתכוין

האי קאמר לא אם אמרת בשאר מצות שלא עשה בהן שאין מתכוין כמתכוין שאם נתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר שפטור, תאמר במעילה שאם נתכוין להתמם ביזי חולין ונתחמם בגיזי עולה שמעל. ופי' רש"י שהוא מתכוין לדבר המותר וחתך את המחובר שאפילו בשבת פטור, דמלאכת מחשבת בעינן שיתכוין לחתיכת מחובר, ומיהו שגג בשבת שאינו יודע שהוא שבת או אינו יודע שמלאכה זו אסורה, תאמר במעילה שאם נתכוון וכו' שמעל, כגון היו כאן גיזי חולין וגיזי עולה ונתכוין ליטול של חולין והלכה ידו על של עולה, ומכיר מי עולה ומי חולין אלא שנסתכל במקום אחר דהיינו שאינו מתכוין למעשה זה וחייב מעילה, דוחטאה בשגגה כל דהוי כתיב ולא כתב בה מיעוטא כדכתיב בשבת מלאכת מחשבת וכתוב אשר חטא בה פרט למתעסק והיינו מתעסק שמתעסק בדבר אחר ובא זה לידו עכ"ל. ומבואר ברש"י אף דלשון הגמ' כאן הוא אין מתכוין כמתכוין, ורק ברב נחמן בר יצחק הלשון הוא אין מתעסק כמתעסק, אבל גם בתי' הראשון הכוונה הוא למה שהגמ' מכנה בשאר מקומות מתעסק, ועיקר מחלוקת ב' הלשונות הוא מחלוקת אביי ורבא מס' שבת דף ע"ב ע"ב דלאביי הדין של אשר חטא בה פרט למתעסק הוא שמכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר ולא נתכוין למעשה חתיכה כלל, ולרבא אף אם התכוין למעשה חתיכה אבל התכוין לחתיכת תלוש ג"כ יש פטור של אשר חטא בה פרט למתעסק, וזה מבואר כאן בתוס' הרא"ש. ועיקר החילוק בין מתעסק לדבר שאינו מתכוין הוא דמתעסק הוא מכוין לאותה פעולה אלא שלא ידע שהוא פעולת איסור,

עיונים על העמוד מאת
הרה"ג ר' אהרן יואל סורשער שליט"א

ואינו מתכוין הוא שמתכוין לעשות פעולה א' וידע שעכ"פ יתכן שגם יעזה פעולה ב', ובזה נחלקו ר' יהודה ור' שמעון ודבר זה הוא ג"כ גבי הקדש וכמבואר לעיל דף כ"ו ע"א בסוגיא דאפשר ולא מתכוין גבי ר' יוחנן בן זכאי שישב בצל ההיכל, ורק פטר של מתעסק שמתכוין לאותו פעולה ולא ידע המציאות שפעולה זה הוא פעולת איסור זה לא שייך גבי הקדש, וכ"כ הקובץ שיעורים ח"ב סי' כ"ג והחזון איש כאן והקהלות יעקב כאן.

והנה תוס' והראשונים (הרמב"ן והריטב"א והר"ן) במס' שבת דף ע"ב ע"ב סברי דיש ב' פטורי מתעסק, חדא ילפינן מאשר חטא בה דהיינו שהוא היה מתכוין לעשות מלאכת היתר ולא ידע שבאמת הוא עושה מלאכה איסור, וכתבו דאף אם הוא אותו מעשה דהיינו שרוצה לחתוך איזה פרי וכסבור שהוא תלוש ובאמת הוא מחובר דכיון דבדעתו המעשה שהוא עושה היתר הוי פטור של מתעסק. ויש עוד פטור מתעסק שהוא רק גבי שבת משום מלאכת מחשבת וזהו אף אם מכין למעשה איסור אבל הוא מתכוין לחתוך פרי מחובר זה ועלתה בידו פרי מחובר אחר וזה פטור גבי שבת משום מלאכת מחשבת. וזהו כוונת התוס' כאן ד"ה נתכוין דאם חתך פרי אחר ממה שחשב אף אם הוא מחובר פטור דאין זה מלאכת מחשבת וכמבואר במס' כריתות, וכאן מיירי שחתך אותו פרי אלא שסבור שזה הפרי היה תלוי וזה פטור מאשר חטא בה. אבל בשיטת רש"י שם במס' שבת כתבו כמה אחרונים (הצל"ח והמגיני שלמה והחת"ם סופר ועוד) שם דבמס' כריתות דף י"ט ע"ב ד"ה אפילו ר' יהושע מחייב כתב רש"י בזה"ל אע"ג דאביי ורבא לא פטרי במתעסק אלא במתכוין להיתר כגון לחתוך את התלוש אבל שמואל אפי' במתעסק באיסור פטור מדנקט הש"ס למילתיה מלאכת מחשבת אסרה תורה משמע שיתכוין בו עכ"ל. ומבואר דלרש"י נחלקו שמואל ורבא ואביי ביסוד פטור מתעסק, לשמואל ילפינן ממלאכת מחשבת ואף במתכוין לאיסור זה ועלתה בידו איסור אחר פטור, אבל אביי ורבא יליף מתעסק מאשר חטא בה ואינו פטור אא"כ נתכוין להיתר. וזהו כוונת רש"י כאן דכתב ב' פטורי מתעסק יחד דנחלקו האמוראים במקור הפטור, ושניהם אינן לגבי מעילה דהפטור של בה הוא בחטאת ומלאכת מחשבת הוא גבי שבת.

למה לא אמרינן גבי מעילה שכן נהנה

שאם התכוין להתחמם בגיזי חולין ומתחמם בגיזי עולה שמעל. הקהלות יעקב מס' שבת סי' ל"ה מביא קושיית האחרונים דמה זה חומרא גבי הקדש הא אף בשאר איסורים אמרינן מתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה וגם הכא הא נהנה הוא, וכבר קדמם התוס' הר"ש והתוס' הרא"ש כאן. והביא תי' המנחת ברוך סי' י"א דאם כל האיסור הוא ליהנות כמו חלבים ועריות אין פטור מתעסק דלא בעינן מעשה כלל, אבל גבי הקדש בעינן גם שפגם בהקדש ובזה שפיר צריך להיות פטור מתעסק וכ"כ באור שמח הלכות מאכלות אסורות פרק ט"ו הלכה י"ד. והעיר הקהלות יעקב דבאמת יש ב' מהלכים להבין למה בנהנה אין כאן פטור מתעסק, הקו"ש וכע"ז כתב האתון דאורייתא כלל כ"ד דגדר של מתעסק הוא דלא נקרא מעשה של האדם אלא שהוא נעשית מאליה, והא דלא מהני ובחלבים ועריות דשם האיסור אינו המעשה אלא ההנאה דהיינו מה שהגוף עוסק בהאיסור, ולכן לא שייך פטור מתעסק דאף בלא מעשה חייב, ועל פי זה שפיר נוכל לומר דבהקדש הפגם אינו חייב אא"כ יש מעשה ויש חידוש שאף מתעסק נחשב מעשה. אבל אם באמת מתעסק נחשב מעשה ורק פטור משום שחסר כוונה, ובהנאה נחשב שיש גם כוונה וכמו שהאריך שם הקהלות יעקב להביא מקורות לזה הביאור א"כ כל שנהנה כבר ליכא מתעסק. ולכן ביאר הקהלות יעקב כפי' אחר של האור שמח שם דרק הנאה חשובה כאכילה או ביאה הוי ככוונה ולא שאר הנאות.

בדין היה לו שעת הכושר

לא קשיא התם היתה לו שעת הכושר הכא לא היתה לו שעת הכושר היכי דמי כגון דאחמיץ במחובר. הקובץ שיעורים הביא דעת השאגת אריה דאף אם לא היתה לו שעת הכושר וא"ל לקרותו שם תרומה מ"מ יש בה איסור טבל, אבל הקו"ש חולק עליו וסבר דכל שמופקע מקריאת שם תרומה שוב לא שייך בה איסור טבל וכ"כ החזון איש זרעים בלקוטים סי' ג' אות ב'. ובאמת לדעת הקובץ שיעורים והחזון איש ניחא הסבר של שעת הכושר דמאחר שחל על התבואה הדין של חיוב תרומות ומעשרות ואף שלא נגמר מלאכתו מ"מ הוא בר חיוב תרומות ומעשרות תו לא פקע, אבל להשאגת אריה צ"ב קצת דאם יש דין דכל שא"ל לאוכלו לא חל עליו שם תרומה מה מהני שעת הכושר. וכתב הקובץ שיעורים דמצינו גבי יבום דממעטינן סריס משום דלאו בר הקמת שם ואעפ"כ אם היה לו שעת הכושר מיקרי בר הקמה, ה"נ מכיון שהיה לו שעת הכשר מיקרי שראוי ליתן לו ולא לאורו אף שעכשיו א"א.

עיונים על העמוד מאת
הרה"ג ר' אהרן יואל סורשר שליט"א

והקהלות יעקב זרעים סי' כ"ד הביא קושיית השאג"א החדשות דיני חדש סי' י"ב דמצינו גבי חלה דיש חלות חלה אף כשנטמאו החיטים קודם שעשה עיסה, ולכא' לגבי חלה לא היה לה שעת הכושר דכמו דמחובר לא מיקרי שעת הכשר אף דיכול לתלשם דבמצב שהיא א"א לקרוא לה שם תרומה משא"כ כשנתלש וא"כ גבי חלה שעת הכושר צריך להיות תלוי בשעת גלגול דרק אז אפשר לקרוא עליו שם חלה. ותי' השאג"א דגבי חלה אין כאן פטור של תתן לו ולא לאורו. והק' האחרונים דהריטב"א מס' נדה דף ו' מבואר דאף גבי חלה יש דין של תתן לו ולא לאורו, והביא הקהלות יעקב כמה אחרונים שהאריכו בקושיא זו. ותי' הקהלות יעקב דאף קודם גלגול מיקרי שעת הכשר משום שראוי ללוש החיטם ולעושתו עיסה ולהפריש חלה, והא דמחובר אין זה שעת הכשר אינו משום דלא שייך תרומה במחובר אלא משום דעדיין אין הוא אוכל כלל, אבל כל שחל על התבואה שם אוכל מיקרי שעת הכשר ושפיר חל עליו שם חלה. ונראה דתי' זו הוא לפי הסברא של הקובץ שיעורים דכל שאיזה פעם היה ראוי מיקרי שהחפצא עדיין ראוייה, אבל לפי הסברא דכל שחל תורת תרומות ומעשרות שוב לא פקע כמובן גם גבי חלה צריך להיות חל תורת חלה וזהו רק בשעת גלגול.